

Az északi számi vizuális nyelvhasználat a finnországi Hettában

DURAY Zsuzsa

MTA Nyelvtudományi Intézete
durayzs@gmail.com

Mottó: „...már nem a föld meg a víz táplál bennünket ... Teljesen elvesztek a lappok az emberek között. Korábban madártojásokat kerestünk a tavaszi erdőben, most meg a rokonainkat keressük az idegenek között.” (Nagyezsda Bolsakova. Mesék a lovozerói gyermekkoromból. Részletek. Repülés a mélybe. Magyar Versmondásért Alapítvány. Budapest, 2006. 13. oldal.)

Bevezetés

Jelen írásomban Finn-Lappföld Enontekiö közigazgatási területén található Hetta központjának nyelvi tájképét kívánom bemutatni. Azt tanulmányozom, hogy a helyi nyelvi tájképre mely nyelvek és nyelvkombinációk jellemzők, és arra a kérdésre keresem a választ, hogy a nyelvi tájkép hogyan tükrözi a hivatalos finnországi nyelvpolitikát, és hogy milyen jellegzetességei vannak a nyelvi tájképnek a helyi tevékenységek, elsősorban a turizmus és az oktatás színterein. Így megvizsgálom a Hetta központjában és vonzáskörzetében található nyilvános feliratokat, valamint az iskolai szintér feliratainak sajátosságait. A vizsgálat annak a terepmunkának a részeredményeit foglalja össze, amelyet 2015 augusztusában folytattam Hettában.¹

¹ A vizsgálat a „Kisebbségi nyelvek az urbanizáció folyamatában: városi többnyelvűség összehasonlító vizsgálata északi számi, manysi, nganaszan, tundra nyenyec, erdei nyenyec őshonos közösségekben” című, NKFI-K-112476 számú projekt keretein belül elemzi a hettai számi közösség nyelvi és kulturális identitásának alakulását, és megvizsgálja, hogy a helyi számi közösség tagjai milyen módon alkalmazkodnak a többnyelvű környezethez városi körülmények között.

Miért a város?

A klasszikus leírások elsősorban a nem városi számi identitását vizsgálják, főként a tradicionális, őshonos területekhez (számiul: *Sápmi*; magyarul: *Lappföld*) kötött réntartással foglalkozó számiakét. Azonban ma Fenno-Skandinávia számi kisebbségét már nem csak a fenti szempontok segítségével definiálhatjuk, hiszen a közösségnek körülbelül a fele az őshonos számi területeken kívül él, és egyre nagyobb részük ingázik munkája vagy a tanulás miatt rendszeresen a lappföldi szórványtelepülésekre, a lappföldi közigazgatási központokra, a lappföldi és a Lappföldön kívüli városok között. A számi városiasodására utal többek között a számi nyelvoktatással kapcsolatban megfogalmazódó igény, hogy éppen a számi őshonos területekről való elköltözésének okán a számi nyelv őshonos területeken kívüli, városokban történő oktatása egyre inkább külön figyelmet kell, hogy érdemeljen. A szakemberek ennek következtében ugyancsak külön stratégia kidolgozását sürgetik. Hasonlóképpen fontosnak vélik éppen ezért a számi diákok differenciált nyelvoktatását, hiszen ma jelentősen eltér a diákok nyelvtudása attól függően, hogy városi, szétszórta, leginkább egynyelvű finn közösségekben, vagy többnyelvű finn–számi családokban, esetleg zártabb számi közösségekben sajátítják-e el a számit (vö. Huhtanen – Puukko 2016).

A városi, központi településeken élő számi identitása, nyelvi helyzete kevésbé kutatott. Lindgren (2000) egyedülálló munkájában Helsinkiben élő számiakkal készített interjúkat annak feltárására, hogy milyen stratégiákat alkalmaznak számi identitásuk formálására finn domináns, urbánus környezetben. Könyvében városi számiaknak (*urbaanisaamelainen*) nevezi azokat a számiakat, akik Lappföld nagyobb közigazgatási központjaiban élnek, és fogalmilag megkülönbözteti őket azoktól a számiaktól, akik Lappföldön kívüli nagyobb finn városokban (*kaupunkisaamelainen*), és a fővárosban, Helsinkiben élnek (*pääkaupungin saamelainen*), kb. 500 fő (vö. Lindgren 2000). Lindgren meghatározását követve tehát a vizsgálat helyszínén, Hettában élő számiakat is városi számiaként definiálhatjuk. Ők a számiaknak azonban a finn nagyvárosban élőkénél kevésbé városias csoportját alkotják, hiszen közöttük egyre gyakrabban találkozunk olyan számiakkal, akik egyaránt űzik a hagyományos számi életmódként azonosított és civil foglalkozásaikat egyaránt. Így egyre gyakoribb jelenség, hogy például egy Hettában, Enontekiö adminisztratív központjában dolgozó, a finn közösség inherens tagjaként számon tartott tanár vagy szociális munkás a családi hagyományokat folytatva civil foglalkozása mellett réntartással vagy számi kézművességgel is foglalkozik. A szociolingvisztikai kutatások számára mindeddig láthatatlan volt a számi-

nak ez a „városiasabb” identitással rendelkező csoportja, amely átmenetet képez a nagyvárosokban élő és az őshonos területek elszórt közösségeiben javarészt hagyományos életmódot folytató számik között. Tehát a város és főként a lappföldi város vagy nagyobb közigazgatási központ vizsgálata elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük a mai, modern számi identitás szerkezetét és a számik jelenkori helyzetét.

A kutatás célja

A városi nyelvhasználatot a vizualitással összekötve ebben a cikkben tehát a hettai közösség nyelvi tájképét vizsgálom, melynek során lehetővé válik a számi, egy alapvetően szóbeliségben élő nyelv vizuális megjelenésének bemutatása. A vizsgálatban felhasznált adatokat Hettában olyan helyszíneken gyűjtöttem, amelyek központi szerepet töltenek be a helyi közösség életében. A felvételeket a helyi általános iskolában és a helyi tevékenységek színterein, így üzleteknél, turisztikai látványosságok közelében, közlekedési csomópontoknál készítettem. E fényképfelvételek segítségével vizsgálom a közösségben fellelhető hivatalos útjelző táblák, utcatáblák, helyet jelölő táblák, utastájékoztatók, kereskedelmi egységek, reklámtáblák és más nyilvánosan elhelyezett táblák feliratait. Nemcsak a feliratok meglétét vagy hiányát elemzem, hanem vizsgálom a feliratok vizuális relációiból fakadó üzeneteit is: Vajon a többségi finn preferált helyzetben van-e a számihoz képest? Milyen sorrendben helyezkedik el a táblán a számi a finnhez képest? Nagyobb méretben szerepel-e a két nyelv közül bármelyik? Tükrözi-e a nyelvi tájkép a közösség nyelvhasználati szokásait?

A vizsgálatnak nem célja a hettai nyelvi tájkép valamennyi objektumra kiterjedő feltérképezése, és így az adatok kvantitatív elemzése sem. Sokkal inkább törekszem arra, hogy bemutassam a legjellemzőbb nyelvkombinációkat és felirattípusokat. A fényképfelvételeket tehát helyszín, nyelvkombináció, felirattípus szerint kódoltam, valamint vizualitásukkal (elrendezés, betűtípus, stílus, kiemelések, szimbólumok stb.) kapcsolatos jegyzetekkel láttam el.

Funkcióját tekintve a legtöbb, számi nyelven is megjelenő felirat szimbolikus, azaz a helyi számi közösség a feliratot használja arra, hogy a törvényi szabályozás adta lehetőségekkel élve jelenlétét jelezze. A felirat így természetesen arra is utal, hogy a számi a többség által elfogadott nyelv és közösség, a nyelvet pedig a közösség elvben használja vagy legalábbis annak használatát a törvényi szabályozás lehetővé teszi (vö. Horváth 2013).

A feliratok egy másik csoportjába tartoznak a főként turistalátványosságok közelében elhelyezett táblák, amelyek a turisták számára szolgálnak in-

formációforrásként. A feliratok legnagyobb részét leggyakrabban finn nyelven állították ki. A vizsgálat helyszínén alig akadnak kevésbé szabályozott feliratok, például magánszemélyek vagy vállalkozások által felállítottak.

Cikkemben először a vizsgálat helyszínét és a helyi beszélőközösséget mutatom be. Ezután a törvényhozáshoz és az adminisztratív szabályozáshoz kapcsolódva szólok a számi érdekképviselet és a számi nyelvi jogok alakulásáról Finnországban. Az iskolai nyelvi tájkép kapcsán a számi nyelvoktatás rövid történetét és jelenkori helyzetét is vázolólok. A nyelvi tájkép kutatási előzményeinek áttekintését a hetta nyelvi tájkép részletes bemutatása, majd az eredmények összefoglalása követi és zárja.

A vizsgálat helyszíne és a helyi beszélőközösség

A vizsgált közösség anyanyelve az északi számi, amelyet összesen mintegy 25 000 anyanyelvi beszélőjével a legnagyobb számi beszélőközösségnek tartanak Fenno-Skandináviában. A beszélők száma egyenlőtlenül oszlik meg az egyes államok között: a legtöbb beszélő Norvégiában, a legkevesebb Oroszországban él. Finnországban alig 2000 északi számi beszélőt tartanak nyilván; közöttük egyetlen egynyelvű számi sincs.² Az északi számi az őshonos területeken is kisebbségi nyelv, számszerű többségben csak a lappföldi Utsjoki közigazgatási területén van, ahol a lakosság közel fele tartja magát száminak. Az arány a városokba történő elvándorlások miatt csökkenő, elmentében az ugyancsak az őshonos területeken, Utsjoktól délre fekvő Enontekiö és Inari közigazgatási területeivel, ahol a legújabb statisztikák szerint némileg növekszik a számik aránya (vö. Tilastokeskus).

A kutatás tágabb helyszíne Enontekiö (számiul: *Eanodat*) (ld. 1. ábra) közigazgatási területe, ahol a legutóbbi népszámlálási adatok szerint a helyi lakosság 11%-a, 203 fő tartja magát számi anyanyelvűnek. A közigazgatási területen 2015-ben 11 svéd nemzetiségűt tartott nyilván a finn statisztikai hivatal (vö. Tilastokeskus). A Norvégiával és Svédországgal határos Enontekiö közigazgatási területén élő számik elszórtan, kisebb településeken élnek, koncentráltabban Hetta (számiul: *Heahtta*) központi településén. Enontekiö a harmadik legnagyobb közigazgatási terület (8391 km²), és egyike a legritkábban lakottnak Finnországban (0,24 fő/km²).

² Jelenleg körülbelül 3500-ra tehető a számi anyanyelvűek összlétszáma Finnországban

1. ábra:

Enontekiö közigazgatási területe és a vizsgálat helyszíne, a központ: Hetta

A terület hivatalos nyelvei a számi és a finn. A helyi lakosság elsősorban turizmusból és réntartásból él.³ Északi számit három település általános iskolájában tanítanak (Kilpisjärvi, Karesuvanto, Hetta), Hetta közigazgatási központjában középiskolában is oktatják. A vizsgált közösség tagjai számi nyelvtudásukat és nyelvhasználati szokásaikat tekintve igen sokfélék. Vannak, akik anyanyelvi vagy közel anyanyelvi szintű számi beszélők, és vannak, akiknek számi nyelvtudása nem megbízható, mert ugyan családi környezetben sajátították el anyanyelvüket, de hiányosan. A nyelvi revitalizációs törekvések eredményeképpen ma már számos lehetőség nyílik arra, hogy az iskola segítséget nyújtson a számi nyelv tökéletesebb elsajátításában. Ezzel akár gyermek-, akár felnőttkorban is élni lehet, amikor tudatos választás eredményeként újra tanulható a kisebbségi nyelv, hogy azt aztán tovább lehessen adni a fiatalabb generációknak. A többség és a kisebbség pozitív attitűdjeinek és a nyelvi revitalizációt célzó törekvéseknek következménye, hogy ma a körülbelül 150 éve kezdődött nyelvcsere-folyamat lelassulásának lehetünk tanúi a vizsgált közösségben. A folyamat nem állt meg, hiszen a számiul tanuló diákok legerősebb nyelve továbbra is a többségi finn.

³ Ugyan Hetta Enontekiö központja, a számik életében Inari jelenti a központot, amely helyt ad a finnországi Számi Parlamentnek, a Számi Rádióknak és a Siidának (számi múzeum) is.

1. kép:

Enontekiö, az őshonos számi terület része

Számi érdekképviselet és nyelvi jogok Finnországban

A számikat hagyományosan a család, a közös lakóhely, nyelv és a megélhetési forma kötötte össze. A többségi társadalomba való fokozatos asszimiláció és az egyre intenzívebbé váló migráció hatására a 20. század második felében a számiknak újfajta együttműködési formák megteremtésére volt szüksége ahhoz, hogy egységüket megtarthassák, elveszőben lévő nyelvük és kultúrájuk fenntartásához támogatást nyerjenek. A szomszédos skandináv országokban őshonos számikhoz hasonlóan a finnországi számik is tagjai számos nemzetközi érdekképviseleti szervezetnek, így például a Számi Tanácsnak, az Őslakos Népek Világtanácsának (WCIP), az Északi Tanácsnak, az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának és a Barents Euro-Sarkvidéki Tanácsnak.

Finnországban az 1970-es években jelentek meg az első diszkriminációellenes törvények. Az asszimilációt támogató állami politikát pedig fokozatosan váltotta fel a többségi támogató attitűd, amelynek eredményeképpen az 1990-es évektől egyre több olyan intézkedés születik, amely a számik és más finnországi kisebbségek gazdasági, oktatási és társadalmi helyzetének javítását célozza. Finnország alkotmányában (2000, § 17) a számik úgy jelennek meg, mint finnországi őshonos kisebbség, amelynek jogában áll fenntartani és fejleszteni saját nyelvét és kultúráját. 1973-ban a számik képviselőire hozták létre a Számi Parlamentet, amelynek feladata a számik jogainak és érdekeinek védelme, valamint javaslatok, kezdeményezések és vélemények megfogalmazása és eljuttatása az illetékes hatóságokhoz. 1991 óta a Finn Parlamentnek is kötelessége foglalkozni a finnországi számikat érintő ügyekkel. 1992-ben lépett hatályba a Számi Nyelvtörvény (*Saamen kielilaki*, 2003), amely biztosítja a számik részére azt a jogot, hogy anyanyelvüket szóban és

írásban is használhassák a hatóságokkal való ügyintézéseik során (*Asetus saamen kielen käyttämisesä viranomaisissa*, 1201/1991). A Számi Nyelvtörvény rendelkezik arról is, hogy a számik őshonos területén, azaz Finnország északi, inari és kolta számik által lakott négy legészakibb önkormányzati területén a számiknak joguk van anyanyelvükön tájékozódni, így az ott található helységneveket jelző tábláknak a többségi finn mellett számi feliratokat is kell tartalmazniuk. Finnországban – ellentétben Norvégiával és Svédországgal – külön törvény nem rendelkezik a számi helységnevek hivatalos használatáról, csak a Számi Nyelvtörvény.

A számi nyelvoktatás

Az 1950-es évektől kezdve vált először lehetővé, hogy a Lappföldön élő számi gyermekek számiul tanulhassanak. Kezdetben ez azt jelentette, hogy csak egy-egy központi település bentlakásos iskolájában gyűltek össze azok a tanulók, akik számiul folytatták alapfokú tanulmányaikat. Az 1970-es években lépett életbe az a törvény, amely szerint a számi diákoknak – amennyire lehetséges – anyanyelvükön is kell tanulniuk. A számi nyelvű oktatás az 1975–76-os tanévben indult el Utsjoki általános iskolájának alsó tagozataiban, ami az 1980-as években fokozatosan terjedt el Lappföld nagyobb településeinek alapfokú intézményeiben. Az 1990-es években jelentősen nőtt azoknak az intézményeknek a száma, ahol mind számi nyelvű oktatásra, mind pedig számi nyelvoktatásra lehetőség nyílik a számik őshonos területein. 1997-ben Sevettijärven és Ivalóban – maori mintára – megalapították az első nyelvi fészkeket (http://www.kohanga.ac.nz/?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=10), amelyek azóta is aktív szerepet vállalnak a legfiatalabb generációk nyelvi szocializációjában Finnországban. Jelenleg mintegy 400 diák tanul számiul és közel 100 diák tanulja anyanyelvét és a matematikát is számiul. Számi az oktatás nyelve 12 iskolában, és összesen 29 iskolában tanítják a számít tantárgyként.

A látható fejlődés ellenére napjainkban is számos hiányossággal küzd a számi oktatás. Kevés az olyan óvodák száma, ahol a kisebbek számiul tanulhatnak, és a 7–9. évfolyamokhoz érve egyre kevesebb olyan tantárgy van, amelyet számiul tanulhatnak a diákok. Még mindig kevés a képzett számi tanár és óvodapedagógus, valamint a tananyagfejlesztés területén is vannak még hiányosságok. A legjobb helyzetben az északi számiul tanuló diákok vannak, mivel jelenleg valamennyi lappföldi iskolában lehet számít és számiul tanulni, sőt öt Lappföldön kívüli intézményben is. Az északi számi azért is van szerencsés helyzetben, mert a tananyagkészítést nemcsak a finn, hanem a norvég és a svéd állam is támogatja.

A nyelvi tájkép kutatásáról

A korábbi, jelentős mennyiségű elméleti és módszertani tanulmány legnagyobb része városi környezetben járja körül a nyelvi tájkép fogalmát. Ezek elsősorban olyan többnyelvű közösségeknek otthont adó nagyvárosok – például Tokio, Brüsszel, Leeuwarden vagy Donostia-San Sebastián –, ahol a globalizáció és a politikai, nyelvpolitikai kezdeményezések hatására a szociolingvisztikai helyzet jelentős változáson ment keresztül. Ez természetesen nem hagyta érintetlenül az ott élők nyelvhasználati szokásait, identitását és a nyelvi tájképet sem (vö. Backhaus 2007; Cenoz – Gorter 2006; Gorter et al. 2012; Coupland 2010; Huebner 2006; Shohamy et al. 2010). Az elmúlt években egyre több tanulmány foglalkozik a Kárpát-medence nyelvi tájképével is, amelyet elsősorban többnyelvű szlovák és román köztereken, továbbá magyar oktatási nyelvű intézményekben vizsgálnak a kutatók. Ezeket a munkákat legelőször a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Többnyelvűségi Kutatóközpontja által szervezett műhelykonferencia fogta össze (vö. Horváth 2013; Laihonon 2012, 2013).⁴

A nyelvi tájképet az oktatás színterén vizsgálók kutatásaikban arra keresik a választ, hogy az iskola és főként a kisebbségi nyelvet oktatók milyen módon tükrözik az állami nyelvpolitikát, a többség és a kisebbség attitűdjeit, továbbá hogy a nyelvi tájkép milyen szerepet tölthet be a nyelvi revitalizáció folyamatában (vö. Brown 2012; Szabó 2013; Tódor 2014). A Fenn-Scandináviában őshonos kisebbségi számi, tornedali finn (meänkieli) és kvén közösségek nyelvi tájképének vizsgálata újkeletű (vö. Helander 2015; Pietikäinen 2011, 2013; Salo 2012). A legtöbb tanulmány összehasonlító jellegű, és azt vizsgálja, hogy az egyes kisebbségi nyelvek hogyan jelennek meg és milyen funkciókkal rendelkeznek a nagyobb közigazgatási központok nyelvi tájképében, így például – a jelen kutatáshoz szorosan kapcsolódva – a számi az oroszországi Lovozeróban, a norvégiai Karasjokban, valamint a finnországi Inariban és Sevetijärviben. A kutatások diakrón és szinkrón szempontból egyaránt tanulmányozzák a nyelvi tájképet, hangsúlyozva, hogy a múltbeli politikai és gazdasági, valamint a jelenkor globalizációs folyamatainak együttes vizsgálatával válik jól értelmezhetővé a mai arktikus nyelvi tájkép és vele együtt a vizsgált kisebbség mai szociolingvisztikai helyzete. Pietikäinen és Kelly-Holmes (2015) újabban hangsúlyozza a periférián elhelyezkedő, így például az arktikus területeken élő kisebbségek nyelvi helyzetének

⁴ A nyelvi tájkép elmélete és gyakorlata: Kárpát-medencei kisebbségi körkép, 2013. május 23. <http://www.nytud.hu/nyelvitajkep/>

feltárására irányuló kutatások fontosságát. Az elsősorban földrajzi és gazdasági szempontból periférián elhelyezkedő többnyelvű közösségek tagjai a megváltozott munka- és tanulmányi lehetőségek folytán mobilisabbak, mint elődeik. Vannak köztük olyanok, akik végleg, de vannak olyanok is, akik csak egy időre hagyják el szülőföldjüket, de léteznek újabban olyanok is, például turisták, akik eredendően nem a helyi közösség tagjai, de időlegesen vagy hosszabb időre a perifériát választják lakóhelyükül. Ez a jelenkori áramlás (flow) hatással van a periférián élő helyi közösség szociolingvisztikai helyzetére és a nyelvi tájképre is. A periféria finnországi vizsgálata elsősorban a periférián belül központi szereppel bíró Inari nyelvi tájképének vizsgálatára fókuszál, érintetlenül hagyva a hozzá képest periférikusabb, enontekiői számi közösség vizsgálatát. Ilyen szempontból a jelen kutatás hiánypótló. Az összehasonlíthatóságot szem előtt tartva a nyelvi tájképet feltáró enontekiői, Hettára koncentrált vizsgálatomban az inari vizsgálatához hasonlóan bejárom a helyi és a turizmussal kapcsolatos tevékenységek helyszíneit (iskola, bank, üzletek stb.), valamint a nyelvpolitikát tükröző helyszíneket is. Az inari vizsgálattal ellentétben azonban a számi tevékenységek helyszínei Hettában alulreprezentáltak, hiszen központi jellegéből fakadóan Inariban több ilyen helyszín is van, így például a Számi Parlament vagy az YLE Sápmi televíziócsatorna.

A hettai nyelvi tájkép bemutatása

A hettai nyelvi tájképben a többségi finn, a kisebbségi számi és az egyéb nemzetközi nyelvek közül az angol szerepel a feliratokon, amelyek önállóan vagy egymással kombinálva jelennek meg a vizsgált táblákon (ld. 3. táblázat).⁵ A nyelvkombinációk világosan tükrözik Finnország hivatalos nyelvpolitikáját, amennyiben a feliratok igen nagy aránya, a felvételek és a személyes benyomások alapján nagyjából a fele finn–számi kétnyelvű. Ezek a feliratok túlnyomórészt útjelző táblák, helynevek vagy utcanévek, ahol a többségi finn kerül hangsúlyosabb helyzetbe, a számi felirat elé vagy fölé szedve. A finn tehát valamennyi feliraton megtalálható, ami azt mutatja, hogy ez nemcsak az állam hivatalos nyelve, hanem egyben az is, amelyet a helyi közösség a legbiztosabban használ.⁶

A vizsgálatban szereplő feliratoknak körülbelül a negyede finn nyelvű. Ezek a turisztikai látványosságok közelében elhelyezett tájékoztató feliratok,

⁵ A táblázat százalékos arányai kizárólag irányadóak, nem a Hettában fellelhető valamennyi feliratot reprezentálják.

⁶ A helyi közösség nyelvhasználati szokásairól ld. Duray 2015.

térképek, hirdetőtáblák és néhány helynév. A finn dominanciáját itt az magyarázza, hogy a terület síterepeit, turisztikai célpontjait elsősorban finnek keresik fel.

Az angol a finn mellett csak a rövidebb hirdeteményeken jelenik meg. A finn–angol nyelvkombináció a vizsgált feliratok mintegy 4%-át adja. Hasonlóképpen alulreprezentáltak az egynyelvű angol feliratok, amelyek ugyan csak alig 4%-ban helynevek, azaz az üzletek – például K-Market – elnevezéseiben szerepelnek.

A vizsgált feliratok negyedét teszik ki az egynyelvű számi feliratok, amelyekkel kizárólag az iskolai belső térben találkozhatunk, közterületen nem. A számi önmagában elsősorban a számi diákoknak az iskola belső falait díszítő táblóin, önálló munkáin jelenik meg. Ez az iskolai és a hivatalos nyelvpolitikát tükrözi, amelyben fontos szerep jut a számi nyelv oktatásának és a számi nyelven történő oktatásnak.⁷ Összességében megállapítható, hogy a számi a feliratok több mint felén előfordulva fontos és hangsúlyos funkcionális és szimbolikus szerepet tölt be Hetta nyelvi tájképében. A helyi iskolai közösség életében a számi nyelvoktatás és nyelvi szocializáció okán kiemelt jelentőséggel bír a számi vizuális megjelenítése.

	Útjelző tábla	Utcanév	Intézmény	Közlemény	Iskolai felirat	Hetta (N; %)	
számi	0	0	0	0	9	9	20,0%
finn	2	0	3	6	0	11	24,4%
finn + számi	8	2	9	0	2	21	46,7%
finn + egyéb	0	0	1	1	0	2	4,4%
egyéb	0	0	2	0	0	2	4,4%
Σ:	10	2	15	7	11	45	100,0%

1. táblázat:

*A hettai nyelvi tájkép felirattípusainak és nyelvkombinációinak megoszlása
(egyéb = angol)*

⁷ Az iskolai nyelvhasználat majdnem kizárólag a finnre korlátozódik. A számi tanárok elmondása szerint a számiul tanuló diákok a szünetekben, diáktársaikkal nagyrészt finnül beszélnek. Saját tapasztalat és öröndetes tény viszont az, hogy a számi tanárok a tanáriban egymással számiul beszélnek.

Útjelzőtáblák, utcanevek és helynevek

A hettai nyelvi tájkép leglátványosabb elemei az útjelzőtáblák, az utcanevek és az intézménynevek. Ezek közül az útjelzőtáblák és az utcanevek azok, amelyek kivétel nélkül kétnyelvűek. A többségi finn minden esetben az első helyen szerepel, amelyet rendre a számi feliratozás követ (ld. 2–6. kép).

2. kép:

A Hettát jelölő útjelzőtábla finnül és számiul

Az útjelzőtáblák közül a helyeket és irányokat jelölők is finn–számi kétnyelvűek:

3. kép:

A repülőteret jelölő kétnyelvű útjelzőtábla Hetta külterületén

A 4. képen látható útjelzőtábla kivétel. Érdekessége és egyben hiányossága, hogy Muonio településének számi elnevezése (számiul: *Muoná*) nem jelenik meg a táblán, ellentétben a felette látható két másik település finn és számi elnevezéseivel.

4. kép: Útjelzőtábla Hetta külterületén

5. kép: Kétnyelvű utcanévtábla Hettában

A vizsgált feliratok közül az intézményeket jelölők kisebb hányada finn–számi kétnyelvű. Így például a Hetta központjában található gyógyszertárt jelölő tábla is, amelyen elsőként a finn felirat jelenik meg, amelyet az ugyanolyan betűtípussal és -mérettel szedett számi felirat követ:

6. kép: A gyógyszertár finn–számi jelölése Hettában

A Hetta központjában található intézménynevek legtöbbje irányjelző táblán is szerepel, amelyek közül valamennyi – az útjelzőtáblákhoz és az utcanevtáblákhoz hasonlóan – kétnyelvű felirat. Ezek a feliratok is a hivatalos nyelvpolitikának megfelelően elsőként az intézménynév finn, másodikként számi megfelelőjét mutatják.

7. kép: A nyugdíjasotthon finn–számi jelölése Hettában

A turizmushoz szorosan kapcsolódó intézménynevek, így például a különböző típusú szálláshelyek, vendéglátóegységek elnevezései csak finnül jelennek meg a településen:

8. kép: A turistaház finn nyelvű jelölése Hettában

A közlemények

A számi tevékenységek szempontjából Inarinál periférikusabb helyzetben lévő Hettában az angol és a számi mind az intézménynevek, mind pedig a közlemények tekintetében alulreprezentáltak. A turizmus ugyan mindkét közigazgatási terület életében kiemelkedően fontos szerepet játszik, de mivel az őshonos lappföldi területeken Inarit tarthatjuk a számi tevékenységek központjának, ott a számi nyelv, és főleg a számi szimbólumok, valamint az idegen nyelvek is láthatóbb részei a nyelvi tájképnek (vö. Salo 2012). A Hetta fölött emelkedő Jyppyrä csúcsához vezető ösvényen találkozhatunk az alábbi finn nyelvű információs táblával. A szövegből kiderül, hogy Jyppyrä a tradicionális számi hitvilág és a számik életének egy gyakran felkeresett helyszíne volt. Az idelátogató réntartó számik hittek a kőben (*Seitakivi*) élő istenségben, ezért rénagancsot és ezüstpénzt helyeztek el a négy kisebb kővön álló nagyobb kőhöz, így remélve sok rénborjút a tavaszra, valamint egészséget és

jólétet a családnak. Jyppyrä csúcsán pedig egy számi sátor, egy *kota* áll, ahol számi adatközlőm elmondása szerint ma is szokásuk tüzet gyújtani, és a soruk legjobbra fordulását kívánni. A táblán található finn szövegnek tehát csupán funkcionális szerepe van, azaz az odalátogató, főként finn turisták tájékoztatása a réntartó kultúra egyik hagyományáról. A hagyomány ugyan számi eredetű – erre utal a feliraton számi népviseletben ábrázolt réntartó is – de erről a felirat nem szól, talán azért, mert réntartással ma a finn és a számi családok egyaránt foglalkoznak.

9. kép:

A Seitakö (finnül: Seitakivi) története finnül

A közlemények legnagyobb része a jyppyräi felirathoz hasonlóan egy-nyelvű finn. Csupán egyetlen kétnyelvű kivétellel találkozhatunk. A hettai templom hirdetőtábláján finnül és angolul is szerepel a templom nyitvatartási rendje; finnül az odalátogató finnek, angolul az idegen nyelven beszélő tu-

risták tájékoztatásául. Itt érdemes megjegyezni, hogy annak ellenére sem jelenik meg számi nyelvű felirat a táblán, hogy újabban a templomban rendszeresen tartanak számi nyelvű istentiszteletet; sőt a templomban számi nyelvű biblia is található.

10. kép: Közlemény a hettai templom hirdetőtábláján finnül és angolul

Az iskolai nyelvi tájkép

A közterek tanulmányozását az intézményi nyelvi tájkép vizsgálatával egészítettem ki. Az intézmények közül az iskolát választottam, hiszen ez az a nyelvhasználati színtér, ahol a számi – a kiemelkedő anyagi támogatás okán is – feltehetően a leghangsúlyosabb szerepet kapja. Az iskolai tér vizuális nyelvhasználatának vizsgálata azért is fontos, mert a nyelv átörökítésének a családi színtér után a második legfontosabb helyszíne Hettában az általános iskola. Ezenkívül az ott tanító számi tanár beszámolójából az is kiderült, hogy az iskolai nyelvoktatásnak a számi átadásában egyre fontosabb szerepe van, mert a helyi közösség vegyes házasságaiban nevelkedő gyermekek otthoni környezetben egyre ritkábban hallanak számiul beszélő fiatal felnőttet. Emellett örvendetes tényként említették, hogy a fiatal felnőttek finn domináns nyelvhasználatuk ellenére is ragaszkodnak ahhoz, hogy gyermekük számi nyelvű oktatásban részesüljön a helyi általános iskolában.

Az iskolai külső és belső térben való vizsgálódás közben arra kerestem a választ, hogy vajon mennyire jellemzőek a számi és egyéb nyelvű szövegek, feliratok és szimbólumok az iskola falain és berendezési tárgyain, valamint hogy ezeken keresztül az iskolai nyelvi tájkép mennyiben tükrözi a hivatalos nyelvpolitikát, valamint a többség és a kisebbség attitűdjeit. Az iskolában és a számi oktatásban való tájékozódást az iskola egyik számi tanára segítette, aki maga is a helyi számi közösség tagja.

A többség pozitív attitűdjeit már az iskolát jelölő finn–számi útjelző táblák és az iskola homlokzatán az iskola nevének finnül és számiul való feltüntetése is mutatja. Ezek a feliratok az azokon megjelenő nyelvkombinációk szempontjából megfelelnek a többség által is elfogadott hivatalos nyelvpolitikának. Az iskola belső tere, azaz az osztályterem és a folyosók – a közterekhez hasonlóan – szimbolikus funkcióval bírnak, amelyekben a számi és a finn kultúra és nyelv eltérő arányban jut kifejezésre. A folyosókon gyakrabban finn nyelvű plakátok és tájékoztató feliratok fordulnak elő, de a számi diákok osztálytermei közelében jó néhány ismert számi személyiséget bemutató faliújsággal, számi relikviával és számi szimbólumokat tartalmazó díszítőelemmel lehet találkozni. Ide tartoznak például a rénszarvast, a napot, a számi tájat szimbolizáló rajzok az ablakokon, a függönyökön és egyéb berendezési tárgyakon:

11. kép: Számi szimbólumok az osztályterem ablakán; hettai általános iskola

Az iskola belső terében, a folyosókon gondosan elhelyezett faliújságok és szimbólumok mind arról tanúskodnak – és a tanári interjúban elhangzottak is azt támasztják alá –, hogy az iskolában a számi identitás erősítésére nagy hangsúlyt fektetnek.

12. kép: Iskolai tabló: a régió szülötte, Nils-Aslak Valkeapää, számi író, énekes és színész

Az iskolai helyiségek jelölései is a hivatalos nyelvpolitikát tükrözik, amennyiben ezek közül a legfrekvenciáltabbakat, így például az igazgatói irodát, a könyvtárat vagy a mellékhelyiséget rendre számiul is megjelölik a finn mellett. Ebben az esetben az egyéb helyi kétnyelvű feliratoknak megfelelően a finn nyelvű szerepel kiemelt helyen, a számi fölött.

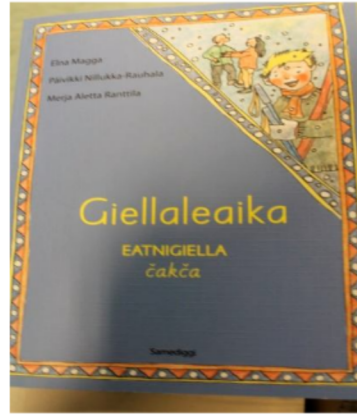

13. kép: Az igazgatói iroda felirata finnül és számiul

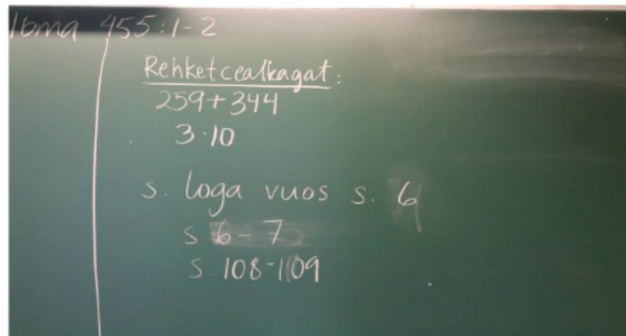
A számi kizárólag azokban az osztálytermekben az uralkodó nyelv, amelyeket a számi nyelv és matematika számiul történő oktatására használnak. A hettai általános iskola alsó tagozatában jelenleg négy diák tanulja e két tantárgyat számiul. Az osztályterembe látogató a diákok számi keresztnévének feliratával találkozik először (ld. 14. kép), amelyek az iskolapadokat díszítik. Az órán használt valamennyi oktatási segédeszköz számi nyelvű, így a tankönyvek (ld. 15. kép), a szótárak, a mesekönyvek és a hallás utáni értéshez használt CD-lemezek is. A könyvespolcokon található könyvek legtöbbje is számi nyelvű, akárcsak az osztálytermi nyelvi tájkép valamennyi eleme, így például a táblán lévő feliratok és a falon elhelyezett egyéb tablóképek feliratai is (ld. 16. és 17. kép).

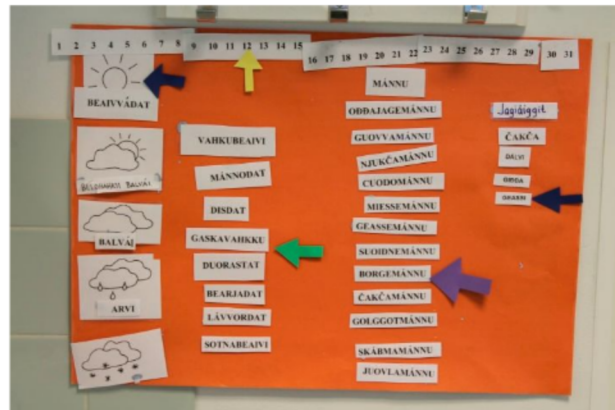
14. kép: A számi diákok számi nyelvű névtáblái az osztályteremben

15. kép: Számi anyanyelvkönyv az osztályteremben

16. kép: Az osztálytermi táblán az óra anyaga számiul

17. kép: Tabló az osztályteremben a napok, évszakok, időjárás jelölésével számiul

Az iskolai nyelvi tájkép vonatkozásában megállapítható, hogy a diák a szűkebb iskolai közösségéről egy olyan képet kap, amely teljes mértékben támogatja a többnyelvűvé válást a nyelvi tájképeken keresztül. Ez pedig reményt adhat arra, hogy az iskolából kilépve ez a támogató attitűd pozitív hatással lesz a diákok későbbi nyelvhasználati szokásaira is.

Következtetések

A vizsgálat során megállapítottam, hogy a hettai nyelvi tájkép igen gazdag kétnyelvű feliratokban. Az útjelzőtáblák és az utcanevek dominálnak, ezek elsőként a finn, másodikként a számi megfelelőt jelenítik meg. Az intézménynevek feliratai ugyan alulreprezentáltak a településen, de közülük a helyi számik életében központi szerepet betöltő helyszínek elnevezései többnyire finn–számi kétnyelvűek. A turizmussal összefüggésbe hozható néhány helyszín viszont finn elnevezést kapott. Hasonlóképpen teljes egészében hiányzik a számi feliratozás a turisztikai látványosságok közelében elhelyezett közleményekről is. Mindkét esetben gondolhatjuk úgy, hogy csupán gyakorlati szempontok miatt találkozunk ezeken a helyszíneken a finnel, hiszen ott főként finnek vagy finnül tudó számik fordulnak meg; a száminak ezek szerint nem tulajdonítanak szimbolikus szerepet. Egynyelvű számi feliratokkal pedig kizárólag az általános iskola belső terében találkozhatunk.

Összességében elmondható, hogy a hettai nyelvi tájkép a vártaknak megfelelően egyrészt a hivatalos nyelvpolitika, másrészt pedig a helyi közösség nyelvhasználatának és nyelvi attitűdjének a tükörképe. A jelentős mennyiségű hivatalos kétnyelvű felirat ennek megfelelően funkcióját tekintve szimbolikus. Az iskola – nem kizárólag a szaktantermekben előforduló – egynyelvű számi feliratai a közösség számi nyelvvel kapcsolatos pozitív attitűdjeire utalnak. A feliratok túlmennek a szokásos nyelvtanító kellékeken, amennyiben az osztálytermi és folyosói egynyelvű számi megjelenítés mellett bizonyos termek feliratozása finn–számi kétnyelvű. A helyi közösség finn domináns nyelvhasználatával összhangban áll az, hogy a nyelvi tájképben található közlemények, nem hivatalos feliratok nyelve kizárólag a finn. Ugyanakkor mivel a hivatalos nyelvpolitika megengedő, több számi nyelvű feliratot vártam a vizsgálat kezdetén. Általánosságban tehát megállapítható, hogy az jelenik meg elsősorban számiul, ami hivatalosan is kötelező. Ezen kívül a praktikum, azaz a finn gyakoribb írásbeli megjelenése – a számi újabb keletű, kevésbé használatban lévő írásbelisége – felülírni látszik a számi szimbolikus funkcióját.

A kutatás következő részében helybéli számikkal folytatott interjúkon keresztül vizsgálom a modern számi identitást, és arra keresem a választ, hogy az anyanyelvhasználat ma mennyire fontos építőeleme a számi identitásnak. Így közvetve választ kaphatok arra a kérdésre is, hogy milyen szoros kapcsolat áll fenn a vizsgált közösség nyelvhasználata és a vizualitás között.

Irodalom

- Akindele, Dele Olufemi 2011: Linguistic landscapes as public communication: A study of public signage in Gaborone Botswana. *International Journal of Linguistics*. Vol 3/1: 1–11.
- Backhaus, Peter 2007: Linguistic landscapes. A comparative study of urban multilingualism in Tokyo. *Multilingual Matters Ltd., Clevedon – Buffalo – Toronto*.
- Bartha Csilla – Laihonen, Petteri – Szabó Tamás Péter 2013: Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről. Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2013/ProMino-1303-02-bartha-laihonen-szabo.pdf>
- Brown, Kara D. 2012: The linguistic landscape of educational spaces: Language revitalization and schools in Southeastern Estonia. In: Durk Gorter – Heiko F. Martin – Luk Van Mansel (eds), *Minority languages in the linguistic landscape*. Basingstoke, Palgrave Macmillan. 281–299.
- Cenoz, Jasone – Gorter, Durk 2006: Linguistic landscape and minority languages. *International Journal of Multilingualism*. Vol. 3/1: 67–80.
- Coupland, Nikolas 2010: Welsh linguistic landscapes „from above” and „from below”. In: A. Jaworski – C. Thurlow (eds), *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. Continuum, London.
- Duray, Zsuzsa 2015: Changes in the Norms of language use and language attitudes in Enontekiö (2003–2013): Report on recent results. *Folia Uralica Debreceniensia* 22: 29–46.
- Gorter, Durk – Martin, Heiko F. – Van Mansel, Luk (eds) 2012: *Minority languages in the linguistic landscape*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Helander, Kaisa-Rautio 2015: Sámi language toponymy in linguistic landscapes. The function of place names in language policy. *Congressus Duodecimus Internationalis Fenno-Ugristarum. Plenary Papers*. University of Oulu. 111–133.

- Horváth István 2013: Nyelvi tájképek. „Nem kell többnyelvű felirat, mert bejönnek a szándékosan magyarul beszélők”. *Transindex*. 2013. 04. 22. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=20122>
- Huebner, Thomas 2006: Bangkok’s linguistic landscape: Environmental print, codemixing and language change. *International Journal of Multilingualism* 3/1: 30–57.
- Huhtanen, Mari – Puukko, Mika (toim.) 2016: Saamen kielten opetus ja osaaminen. Saamen kielten oppimistulokset perusopetuksen 7.-9. vuosiluokilla 2015. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.
- Kulonen, Ulla-Maija – Seurujärvi-Kari, Irja – Pulkkinen, Risto (eds) 2005: *The Saami. A cultural encyclopaedia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laihonen, Petteri 2012: Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 14/3: 27–49.
- Laihonen, Petteri 2013: Csíkszentdomokosi nyelvi tájkép. *Székelyföld* 2013/7: 157–177.
- Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard Y. 1997: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: an empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*. 23–49.
- Latomaa, Sirkku – Nuolijärvi, Pirkko 2005: The language situation in Finland. In: Robert B. Kaplan – Richard B. Baldauf, Jr. (eds), *Language planning and policy in Europe*. Vol. 1. Multilingual Matters Ltd., Clevedon – Buffalo – Toronto. 125–233.
- Lindgren, Anna-Riitta 2000: *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nagy Zoltán 2015: Szibéria néprajza és a város. Akik kimaradtak az összefoglalókból. In: Szeverényi Sándor – Szécsényi Tibor (szerk.), *Érdekes nyelvészet*. JATEPress, Szeged. 1–16. <http://ling.bibl.u-szeged.hu/erdekes/05-NagyZ.pdf>
- Pietikäinen, Sari 2014: Spatial interaction in Sámiland: Regulative and transitory chronotopes in the dynamic multilingual landscape of an indigenous Sámi village. *International Journal of Bilingualism*. Vol. 18/5: 478–490.
- Pietikäinen, Sari 2015: Multilingual dynamics in Sámiland: rhizomatic discourses on changing language. *International Journal of Bilingualism*. Vol. 19/2: 206–225.
- Pietikäinen, Sari – Lane, Pia – Salo, Hanni – Laihiala-Kankainen, Sirkka 2011: Frozen actions in the Arctic linguistic landscape: a nexus analysis of language processes in visual space. *International Journal of Multilingualism*. Vol. 8/4: 277–298.

- Poutasuo, Ani 1995: *Urbaanisaamelaiset ja heidän saamelaisuutensa*. Proseminaariryö Helsingin Yliopiston folkloristiikan laitoksella.
- Salo, Hanni 2012: Using Linguistic Landscape to Examine the Visibility of Sámi Languages in the North Calotte. In: Durk Gorter – Heiko F. Martin – Luk Van Mansel (eds), *Minority languages in the linguistic landscape*. Basingstoke. Palgrave Macmillian. 243–263.
- Shohamy, Elana – Durk Gorter (eds) 2009: *Linguistic landscape: expanding the scenery*. Routledge, New York.
- Shohamy, Elana – Ben-Rafael, Eliezer – Bami, Monica (eds) 2010: *Linguistic landscape in the city*. Multilingual Matters, Bristol.
- Scollon, Ron – Scollon, Suzie Wong 2003: *Discourses in Place. Language in the Material World*. Routledge, London.
- Szabó Tamás Péter 2013: *Iskolák nyelvi tájképe*. www.nyest.hu
- Tódor, Erika Mária 2014: The Hidden Curriculum of Schoolsapes: Overview of the Bilingual School Context. *Journal of Romanian Literary Studies*. Vol. 4: 529–538.

*

The visual language use of North Sámi in Hetta, Finland

The identity and language situation of Sámis living in urban settlements has not been thoroughly examined apart from Lindgren's (2000) outstanding work on exploring the identity of Sámis in Helsinki. For sociolinguistic research the new community of mainly bilingual Sámis in Hetta, Enontekiö in Finnish Lapland, mixing the urban and traditional Sámi way of living, similarly to more urbanised Sámi communities, has mostly been invisible. The present article explores the linguistic landscape of this administrative centre by having a closer look at the visual representation of a minority language that has essentially been used orally. The presence and absence of both minority Sámi and majority Finnish on road and street signs, name signs of buildings, notices and the schoolscape of the Hetta elementary school as well as the distribution of these genres are presented in the article to conclude that the local linguistic landscape reflects the official language policy as well as the language use and language attitudes of Sámis in the Hetta elementary school. The function of the predominantly official bilingual signs in the streets is symbolic.

ZSUZSA DURAY